

ฝ้าย

ฝ้ายเป็นพืชเส้นใยที่ปลูกและใช้กันมากที่สุดในโลก เมล็ดฝ้ายใช้สกัดน้ำมันเพื่อเป็นอาหาร และใช้ในอุตสาหกรรม ปุยฝ้ายมากกว่าครึ่งหนึ่งของที่ผลิตได้ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม สำลี อุปกรณ์ใช้ในทางการแพทย์ และเครื่องใช้อื่นๆ ที่เหลือจะใช้ในอุตสาหกรรมอื่นๆ เช่น ทำถุง ทำสายพานต่างๆ เชือก และยางรถ เส้นใยที่สั้นใช้ทำพรม และเครื่องใช้อื่นๆ เส้นใยที่ติดแน่นอยู่กับเมล็ด (fuzz or linters) ใช้ทำเส้นใยเทียม เช่น เรยอน และผลผลิตอื่นๆ ที่ทำจากเซลลูโลส ซึ่งลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของฝ้าย มีดังนี้

ลำต้น

ต้นฝ้าย มีถิ่นกำเนิดในอเมริกากลางและเอเชียตอนใต้ จัดเป็นไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นขนาดเล็ก มีความสูงของต้นประมาณ ๑-๓ เมตร ลำต้นมีลักษณะตั้งตรง มีขนละเอียดขึ้นหนาแน่น

ใบฝ้าย

ใบเป็นใบเดี่ยว ออกเรียงสลับ ลักษณะของใบเป็นรูปไข่กว้าง ขอบใบเว้าลึกเป็น ๓-๕ แฉก ใบมีขนาดกว้างและยาวประมาณ ๘-๑๒ เซนติเมตร

ดอกฝ้าย

ออกเป็นดอกเดี่ยวตามซอกใบและที่ปลายกิ่ง ลักษณะสีของดอกบางชนิดดอกเป็นสีเหลืองอ่อน บางชนิดสีชมพู บางชนิดสีขาวและจะเปลี่ยนเป็นสีเหลืองแกมชมพูหลังจากดอกบานเต็มที่

ผลฝ้าย

ผลฝ้าย เป็นสีเขียวและเมื่อผลผลแห้งจะแตกออกได้ตามพูเป็น ๓ - ๔ ฟา ภายในมีเมล็ด มีขนยาวสีขาวห่อหุ้มอยู่

ปุยฝ้าย

ปุยฝ้าย หรือ เส้นใยฝ้าย คือ เซลล์ผิวของเปลือกเมล็ดซึ่งมีรูปร่างยาวคล้ายเส้นผม การแยกเส้นใยออกจากเมล็ดฝ้าย จะเรียกว่า “การหีบฝ้าย” เส้นใยฝ้ายที่ได้นี้สามารถนำไปใช้ผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้หลายรูปแบบ การเก็บฝ้ายในบ้านเรามักเก็บด้วยมือ โดยเลือกจากผลฝ้ายที่แตกแล้ว ดึงเส้นใยออกจากสมอส่งไปโรงงานหีบฝ้ายเพื่อแยกเมล็ดออก หลังจากนั้นจะนำเส้นใยไปทำสำลี ปั่นเป็นเส้นด้าย หรืออัดเป็นแท่ง ส่วนเมล็ดฝ้ายที่แยกเอาเส้นใยออกไปแล้วจะนำไปสกัดเอาน้ำมัน

พันธุ์ฝ้ายในประเทศไทย

ปี พ.ศ. ๒๕๖๖ กรมวิชาการเกษตร เห็นชอบให้เพิ่มคำว่า กวก. หน้าชื่อพันธุ์พืช ของกรมวิชาการเกษตร ที่ผ่านการรับรองพันธุ์ ตั้งแต่ปี ๒๕๑๙ – ปัจจุบัน

ฝ้ายพันธุ์ กวก. ตากฟ้า ๒

เป็นฝ้ายที่คัดเลือกมาจากการผสมข้ามระหว่างพันธุ์ และคัดเลือกจนได้สายพันธุ์บริสุทธิ์ ที่คงตัวทางพันธุกรรม ในปี ๒๕๓๗ จึงนำเข้าประเมินผลผลิตในแหล่งปลูกฝ้ายต่างๆ ทั้งในศูนย์วิจัยพืชไร่ สถานีทดลองพืชไร่ และไร่เกษตรกร จนถึงปี ๒๕๔๓ พบว่าฝ้ายพันธุ์นี้ให้ผลผลิตสูงและมีคุณภาพเส้นใยที่ดีมาก โดยเฉพาะความยาวของเส้นใย มีลักษณะเด่น มีความยาวเส้นใยอย่างเด่นชัด และมีความเหนียว ความสม่ำเสมอ ด้านทานต่อโรคใบหงิก และให้ผลผลิตสูง

ฝ้ายพันธุ์ กวก. ตากฟ้า ๓

พันธุ์ตากฟ้า ๓ เดิมคือฝ้ายสายพันธุ์ต้นน้ำตาล เป็นฝ้ายเส้นใยสั้น ได้จากการรวบรวมสายพันธุ์จากแหล่งปลูกต่างๆ ในประเทศไทยแล้วคัดเลือกให้มีความสม่ำเสมอในพันธุ์ ประเมินศักยภาพการให้ผลผลิตในแหล่งปลูกและประเมินปฏิกิริยาต่อโรคที่สำคัญ ลักษณะเด่นคือ มีเส้นใยมีสีน้ำตาล ตามธรรมชาติใช้เป็นวัตถุดิบในงานหัตถกรรมสิ่งทอ โดยไม่ต้องฟอกย้อม ด้านทานโรคใบหงิกและโรคเหี่ยว ทนทานต่อการเข้าทำลายของแมลงปากดูดและแมลงปากกัด

ฝ้ายพันธุ์ กวก. ตากฟ้า ๘๔-๔

เกิดจากการผสมข้ามระหว่างพันธุ์ IRMA๑๒๔๓ กับพันธุ์ กวก. ตากฟ้า ๒ ลักษณะเด่น คือ คุณภาพเส้นใยดี ใบมีขน ทนทานต่อเพลี้ยจักจั่น ด้านทานโรคใบหงิก เปอร์เซ็นต์ดีทิบ ๓๘% ความยาวเส้นใย ๑.๒๓ นิ้ว ความเหนียวของกลุ่มเส้นใย ๒๔.๓ กรัมต่อเทกซ์ ความละเอียดอ่อนของเส้นใย ๓.๙ ความสม่ำเสมอเส้นใย ๕๘%

ฝ้ายพันธุ์ กวก. ตากฟ้า ๘๖-๕

ศูนย์วิจัยพืชไร่นครสวรรค์ ได้พัฒนาพันธุ์ฝ้ายเส้นใยสีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ด้วยการลดมลภาวะที่เกิดจากสารเคมีและน้ำเสียในการฟอกย้อม เพื่อเป็นการยกระดับมูลค่าผลผลิตฝ้าย และผลิตภัณฑ์สิ่งทอของไทย โดยการผสมข้ามระหว่างพันธุ์ กวก. ตากฟ้า ๒ ซึ่งเป็นพันธุ์ฝ้ายเส้นใยยาว ให้ผลผลิตสูง และทนทานต่อโรคใบหงิก กับพันธุ์ฝ้ายเส้นใยสีเขียวที่เส้นใยมีความยาวปานกลางแต่อ่อนแอต่อโรคใบหงิก และทำการคัดเลือกจนได้สายพันธุ์ฝ้ายที่มีเส้นใยสีเขียว ให้ผลผลิตสูงและมีคุณภาพเส้นใยที่ดีที่สุด ฝ้ายเส้นใยสีเขียวพันธุ์นี้ ได้เสนอรับรองพันธุ์กับกรมวิชาการเกษตร ในปี ๒๕๕๖ โดยใช้ชื่อพันธุ์ ” กวก. ตากฟ้า ๘๖-๕ ”

ฝ้ายพันธุ์ กวก. ตากฟ้า ๖

ลักษณะเด่น คือ มีเส้นใยเป็นสีน้ำตาล โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการฟอกย้อม จึงปลอดภัยและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ยกย่องมูลค่าของผลิตภัณฑ์ ตรงตามความต้องการของผู้บริโภค สามารถทอเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ได้ดังตามหลากหลาย ด้วยเส้นใยสีน้ำตาลคล้ายสีถั่ว จึงสามารถทอและตัดเย็บทำอั่งสะและสบงถวายพระ

ฝ้ายพันธุ์ กวก. ตากฟ้า ๗

ลักษณะเด่น คือ ให้ผลผลิตสูง ทนทานต่อเพลี้ยจักจั่น และต้านทานต่อโรคใบหงิกในสภาพการปลูกแบบปลอดการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดแมลงศัตรูฝ้าย ตลอดจนมีคุณภาพเส้นใยยาวปานกลาง

ฝ้ายพันธุ์ กวก.ตากฟ้า ๘

มีความยาวเส้นใยอย่างเด่นชัด และมีความเหนียว ความสม่ำเสมอ และความละเอียดอ่อนของเส้นใยดีเท่ากับพันธุ์ศรีสำโรง ๒ และศรีสำโรง ๖๐ มีความต้านทานต่อโรคใบหงิกและให้ผลผลิตสูง

ประโยชน์และสรรพคุณของฝ้าย

ปุยฝ้าย

- ใช้ผลิตเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม และเครื่องใช้ประเภทผ้าภายในบ้าน
- ใช้เป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมผลิตเฟอร์นิเจอร์ และชิ้นส่วนประกอบรถยนต์ เช่น โตะ ม้านั่ง โซฟา เบาะนั่ง เชือก สายพาน ผ้าใบ เป็นต้น

เมล็ดฝ้าย

- ขนปุยที่ติดกับเมล็ด ใช้ทำผ้าซับน้ำ พรม เบาะสักหลาด พิล์มเอกซเรย์ และพลาสติก เป็นต้น
- เปลือกเมล็ด ใช้เป็นส่วนผสมของอาหารสัตว์ ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ใช้ผลิตพลาสติก ยางเทียม เป็นต้น
- เนื้อเมล็ด นำมาสกัดน้ำมัน ใช้เป็นน้ำมันประกอบอาหาร ทำเนยเทียม ใช้เป็นตัวทำละลายในอุตสาหกรรม ใช้ผลิตยา เครื่องสำอาง ยางพลาสติก เครื่องหนัง สิ่งทอ และสารกำจัดศัตรูพืช
- เนื้อเมล็ด ทำเป็นส่วนผสมของขนมปัง ผลิตแป้ง หรือใช้เป็นส่วนผสมของไส้กรอก
- กากจากเนื้อเมล็ด นำมาเป็นส่วนผสมอาหารสัตว์ หรือทำเป็นปุ๋ยอินทรีย์

วิธีการปลูกฝ้าย

ฝ้าย เป็นพืชที่ไม่ต้องการน้ำขังแช่ราก พื้นที่ที่เหมาะสมแก่การปลูกฝ้ายจะต้องเป็นที่ระบายน้ำได้ดี ระยะการปลูกฝ้ายจะอยู่ในระหว่างเดือนกรกฎาคมไปจนถึงกันยายน

การเตรียมดิน โดยการไถพรวนทำให้ดินร่วนซุย ควรเริ่มทำก่อนถึงกำหนดปลูกประมาณ ๑ เดือน โดยไถตะ มาหญ้าในครั้งแรก ทิ้งไว้ให้หญ้าตายก่อน ถึงวันปลูกจึงไถแปร และพรวนอีกครั้ง ก็จะใช้ปลูกฝ้ายได้

ฤดูปลูก ฤดูปลูกฝ้ายเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งที่ต้องกำหนด เพราะปลูกฝ้ายก็เพื่อให้ได้ปุยฝ้ายสีขาวสะอาด ฉะนั้นจึงต้องกำหนดให้ฝ้ายไปแก่แตกปุยแตกสมอในเมื่อฝนหยุดแน่นอนแล้ว ตั้งแต่วันเริ่มงอกถึงวันแตกสมอ ใช้เวลาประมาณ ๑๒๐ วัน

วิธีการปลูกฝ้าย ควรจะปลูกเป็นแถว ใช้ระยะปลูกระหว่างแถวห่างกันประมาณ ๑๐๐ - ๑๒๕ เซนติเมตร ระหว่างหลุมห่างกัน ๕๐ เซนติเมตร ทั้งนี้ เพื่อสะดวกแก่การปฏิบัติดูแลรักษา ตลอดจนการเก็บเกี่ยว การปลูกจะปลูกเป็นหลุมๆ โดยใช้จอบขุดดินๆ ตามระยะที่กำหนดไว้ แล้วหยอดเมล็ดฝ้ายลงไป ๖-๗ เมล็ด/หลุม เอาดินกลบบางเพียง ๑ - ๑.๕ นิ้ว หรือจะใช้ไถเปิดร่องก่อน แล้วโรยเมล็ดฝ้ายลงไปทางๆ และกลบดิน ขอระวังอย่าขุดหลุมลึกหรือลงดินหนา ต้นฝ้ายจะงอกขึ้นไม่ได้ ถ้าดินมีความชื้นพอ ต้นฝ้ายจะงอกโผล่ขึ้นมา

การปฏิบัติดูแลรักษา คือ ต้องดายหญ้า พรุนดิน โดยควรดายหญ้าครั้งที่ ๑ หลังจากปลูกประมาณ ๓ สัปดาห์ และดายหญ้าครั้งที่ ๒ เมื่อฝ้ายมีอายุ ๔๐ - ๔๕ วัน หลักจากนี้ให้สังเกตต้นหญ้าและดูแลแปลงเป็นประจำ

วิธีการเก็บเกี่ยว

เริ่มเก็บเกี่ยวฝ้ายได้เมื่ออายุ ๑๒๐ วันหลังงอก และจะเก็บเกี่ยวไปเรื่อยๆ ทั้งช่วงห่างกันประมาณ ๑๐ วัน เก็บเกี่ยว ๓-๔ ครั้ง ฝ้ายที่จะเก็บได้ต้องแห้งสนิท เพื่อให้เศษฝุ่นติดน้อยที่สุด หากฝ้ายสกปรกเกินไป จะใช้ไม่ได้ ถ้าฝ้ายที่เก็บไปยังชื้นอยู่ จะนำไปตากแดดจนกว่าจะแห้งและนำเข้าสู่กระบวนการต่อไป ซึ่งมีหลักการ ดังนี้

๑. เก็บปุ๋ยที่แก่และแตกบานเต็มที่ แต่ต้องไม่ถึงให้อยู่ในโรนานเกินไปจะทำให้คุณภาพเส้นใยลดลง เก็บปุ๋ยที่แห้งไม่เปียกฝน

๒. ระวังความสะอาดของปุ๋ย ให้มีสิ่งเจือปน เช่น ใบแห้ง ดินทรายให้น้อยที่สุด

๓. เก็บแยกเป็นรุ่นๆ ควรแยกเป็นฝ้ายสมอล่าง สมอกลาง และสมอปลาย เพราะมีคุณภาพเส้นใยต่างกัน

๔. เก็บแยกตามคุณภาพ ควรแยกฝ้ายเปียก ฝ้ายฟันมั่วไว้ต่างหากจากฝ้ายคุณภาพดี การเก็บปะปนกัน จะทำให้ราคาซื้อขายต่ำ

๕. ควรฝัງฝ้ายไว้ในที่ร่มจะทำให้ได้เส้นใยที่มีคุณภาพดีกว่าตากแดด

ข้อมูลฝ่ายพันธุ์ท้องถิ่น

สำหรับพื้นที่ในเขตเทศบาลเมืองเขลางค์นคร พื้นที่ที่มีการปลูกฝ้ายในตำบลกล้วยแพะ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ได้แก่ ชุมชนบ้านกล้วยหลวงพัฒนา ชุมชนบ้านกล้วยกลาง โดยพันธุ์ฝ้ายที่นิยมปลูกมีทั้งหมด ๔ สายพันธุ์ ได้แก่ ฝ้ายหลวงแก่นแป ฝ้ายจันทร์ ฝ้ายตุ่น และฝ้ายน้อย

ฝ้ายหลวง/ฝ้ายหลวงแก่นแป

มีลักษณะทั่วไป คือ ลักษณะเส้นใยมีสีขาว เส้นใยมีความยาว ลักษณะลำต้นเป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก มีความสูงของต้นประมาณ ๑-๓ เมตร ดอกเป็นสีขาว/เหลืองอ่อน เมื่อผลฝ้ายแห้งจะแตกออกได้ตามพู่เป็น ๓-๕ ฟา ภายในมีเมล็ดมีขนยาวสีขาวห่อหุ้มอยู่ เมล็ดติดกัน นิยมใช้ทำสำลี และการทอผ้า จากการสำรวจพื้นที่ที่มีการปลูกฝ้ายหลวงแก่นแปในตำบลกล้วยแพะ พบว่าชุมชนบ้านกล้วยหลวงพัฒนา ปลูกฝ้ายชนิดนี้จำนวน ๓ ราย ดังนี้

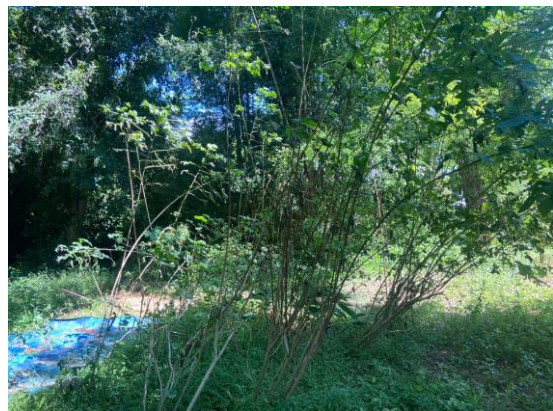
๑. ศาลาชุมชนบ้านกล้วยหลวงพัฒนา ได้มีกิจกรรมส่งเสริมการปลูกฝ้ายหลวงเพื่อใช้ในพิธีกรรมและหัตถกรรมสร้างสรรค์ "สวนฝ้ายหลวง" (ฝ้ายยืนต้น) จำนวน ๔๐ - ๕๐ ต้น ภายใต้โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาฝ้ายท้องถิ่นภาคเหนือด้วยเศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานวัฒนธรรมชุมชน จัดทำโดยมหาวิทยาลัยพะเยาประสานความร่วมมือระหว่างวัดกล้วยหลวง กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไทลื้อบ้านกล้วยหลวงพัฒนา สมาคมวัฒนธรรมศิลปล้านนา มหาวิทยาลัยพะเยา เหล่ากาชาดจังหวัดลำปาง และเทศบาลเมืองเขลางค์นคร ซึ่งปลูกการปลูกฝ้ายนี้ จะนำเอาฝ้ายที่ปลูกไปใช้ในประเพณีจุลกฐิน เพื่อร่วมสืบสานประเพณีจุลกฐินของชุมชนบ้านกล้วยหลวงพัฒนาให้ได้รับการสืบทอดไปสู่คนรุ่นหลังต่อไป

๒. นางประหยัด แจ้คำ ได้มีการปลูกฝ้ายหลวงบริเวณสวนหลังบ้าน และบริเวณริมรั้ว มีจำนวนที่ปลูกประมาณ ๑๕ - ๒๐ ต้น เมื่อได้ผลผลิตหรือได้ฝ้ายแล้ว จะนำไปจำหน่ายแก่กลุ่มทอผ้าไทลื้อชุมชนบ้านกล้วยหลวงพัฒนา เพื่อใช้ในการทอผ้าต่อไป

๓. นางอำพร อินใจวงศ์ เบอร์ติดต่อ ๐๙๖-๐๒๘๒๗๔๗ ได้มีการปลูกฝ้ายหลวงบริเวณสวนชุมชนบ้านกล้วยหลวง มีจำนวนที่ปลูกประมาณ ๑๐ - ๑๒ ต้น เมื่อได้ผลผลิตหรือได้ฝ้ายแล้ว จะมอบให้แก่กลุ่มทอผ้าไทลื้อชุมชนบ้านกล้วยหลวงพัฒนา เพื่อใช้ในการทอผ้าหรือทอเป็นผ้าถุงที่ใช้ในประเพณีจุลกฐินของชุมชนบ้านกล้วยหลวงพัฒนา

ฝ้ายจันทร์

มีลักษณะ คือ ลักษณะเส้นใยมีสีขาว เส้นใยมีความยาว ลักษณะลำต้นเป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก มีความสูงของต้นประมาณ ๑-๓ เมตร ดอกเป็นสีขาว/เหลืองอ่อน เมื่อผลฝ้ายแห้งจะแตกออกได้ตามพู่ เป็น ๓ ฝา ภายในมีเมล็ดมีขนยาวสีขาวห่อหุ้มอยู่ เมล็ดจะแยกออกจากกัน นิยมใช้ทำสำลี และการทอผ้า เช่นเดียวกับฝ้ายหลวง/ฝ้ายหลวงแก่นแป จากการสำรวจพื้นที่ที่มีการปลูกฝ้ายจันทร์ในตำบลกล้วยแพะ มีการปลูกฝ้ายจันทร์ จำนวน ๑๐ - ๒๐ ต้น ณ วัดพระแท่น (วัดกล้วยกลาง)

ฝ้ายน้อย

มีลักษณะ คือ ลักษณะเส้นใยมีสีขาว เส้นใยสั้นและเส้นเล็กกว่าฝ้ายหลวงแก่นแป ลักษณะลำต้นเป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก มีความสูงของต้นประมาณ ๑-๓ เมตร ดอกสีเหลืองอมชมพู จากการสำรวจพื้นที่ที่มีการปลูกฝ้ายน้อยในตำบลกล้วยแพะ พบว่าชุมชนบ้านกล้วยกลางปลูกฝ้ายชนิดนี้ จำนวน ๒ ราย ดังนี้

๑. วัดพระแท่น (วัดกล้วยกลาง) ได้มีการปลูกฝ้ายน้อยบริเวณข้างวัดพระแท่น มีจำนวนที่ปลูกประมาณ ๑๐ - ๒๐ ต้น ได้มีกิจกรรมส่งเสริมการปลูกฝ้ายน้อยเพื่อใช้ในพิธีกรรม และนำเอาฝ้ายที่ปลูกไปใช้ในประเพณีจุลกฐิน เพื่อร่วมสืบสานประเพณีจุลกฐินของชุมชนให้ได้รับการสืบทอดไปสู่คนรุ่นหลังต่อไป

๒. นางจินดา สอนแปง เบอร์ติดต่อ ๐๘๗-๑๗๓๐๕๐๓ ได้มีการปลูกฝ้ายน้อยบริเวณสวนหลังบ้าน มีจำนวนที่ปลูกประมาณ ๑๕ - ๒๐ ต้น ต้น เมื่อได้ผลผลิตหรือได้ฝ้ายแล้ว จะมอบให้แก่กลุ่มทอผ้าไทลื้อชุมชน บ้านกล้วยหลวงพัฒนา เพื่อใช้ในการทอผ้า

ฝ้ายต้น

มีลักษณะ คือ ลักษณะเส้นใยจะสั้นกว่าฝ้ายน้อย และมีลักษณะเด่นคือ เส้นใยมีสีน้ำตาล ลักษณะ เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก อายุหลายปี มีลำต้นตั้งตรงสูงประมาณ ๑-๓ เมตร มีความสูงของต้นประมาณ ๑-๓ เมตร ดอกสีเหลือง หรือ ขาวอมเหลือง ผลเมื่อแตกจะแตกตามพู ๓ - ๔ ซีก ภายในเมล็ดขนาดเล็กสีดำ หรือ สีน้ำตาล จำนวนมากโดยเมล็ดมีลักษณะค่อนข้างกลมและแข็งยาวประมาณ ๑ เซนติเมตร และมีขนปุยสีขาว หุ้มเมล็ดอยู่ จากการสำรวจพื้นที่ที่มีการปลูกฝ้ายต้นในตำบลกล้วยแพะ พบว่าชุมชนบ้านกล้วยกลางปลูกฝ้าย ชนิดนี้ คือ นางจินดา สอนแปง เบอร์ติดต่อ ๐๘๗-๑๗๓๐๕๐๓ ได้มีการปลูกฝ้ายน้อยบริเวณสวนหลังบ้าน มีจำนวนที่ปลูกประมาณ ๑๕ - ๒๐ ต้น และเมื่อได้ผลผลิตหรือได้ฝ้ายแล้ว จะมอบให้แก่กลุ่มทอผ้าไทลื้อชุมชน บ้านกล้วยหลวงพัฒนา เพื่อใช้ในการทอผ้า

การใช้ประโยชน์ฝ้าย

ตำบลกล้วยแพะ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง นิยมนำฝ้ายมาใช้ประโยชน์ในการทอผ้า ซึ่งมีการจัดตั้งกลุ่ม ชื่อว่า กลุ่มทอผ้าไทลื้อชุมชนบ้านกล้วยหลวงพัฒนา ตั้งอยู่ ชุมชนบ้านกล้วยหลวงพัฒนา หมู่ที่ ๑ ตำบลกล้วยแพะ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง การทอผ้าเป็นวิถีชีวิตของชาวไทลื้อเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ที่เกิดจากกระบวนการส่งสมภูมิปัญญาที่ได้เรียนรู้ทดลองและพัฒนาให้เหมาะสมกับแต่ละท้องถิ่น ผ้าทอมือในประเทศไทยเป็นศิลปะ อย่างหนึ่งที่เกิดจากการทอหลากหลายวิธีสืบทอดต่อกันมาจนถึงรุ่นหลาน การทอลวดลายและสีสันทัน ยังเป็นเครื่องนุ่งห่มที่บ่งบอกถึงเชื้อสาย ชาติพันธุ์ ตลอดจนประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อของผู้ที่สวมใส่อีกด้วย ผ้าทอไทลื้อจึงไม่เพียงเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตอย่างหนึ่งเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวแทนที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของชาวไทลื้อสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ กล่าวได้ว่าผู้หญิงไทลื้อทุกบ้าน ต้องทอผ้าเป็นไทลื้อ มีวิธีและเทคนิคการทอผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทลื้อ ลวดลายผ้าทอของไทลื้อจึงมีความสวยงาม น่าสนใจและแตกต่างจากผ้าทอของชนชาติอื่นๆ โดยการปลูกฝ้ายเอง และนำฝ้ายมาปั่นเป็นเส้นด้าย ย้อมด้วยสีธรรมชาติ การสร้างลวดลายด้วยการทอการปักด้วยเส้นไหมและลูกเดือย มีการถ่ายทอดกระบวนการผลิตผ้าทอโดยผู้หญิงในหมู่บ้าน ผ้าทอไทลื้อจึงมีความสำคัญต่อครอบครัวไทลื้อมาก เพราะนอกจากจะสวมใส่ และสร้างการทอผ้าไทลื้อให้สามารถทอผ้าได้หลากหลายรูปแบบ สามารถสร้างงานสร้างรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัวเพิ่มมากขึ้น ชาวไทลื้อมีความผูกพันเกี่ยวกับการทอผ้ามาช้านาน และยังคงรักษารูปแบบ สีสันทันและลวดลายไว้ได้อย่างสวยงาม การทอผ้าถือเป็นองค์ความรู้ มีประวัติและความสัมพันธ์ของลายผ้าไทลื้อกับพิธีกรรมศาสนา อาทิเช่น ผ้าห่อพระคัมภีร์ผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ผ้าห่อผ้าเหลบ ผ้าซิ่น ผ้าโพกหัว และความรู้เกี่ยวกับลายผ้าไทลื้อ อันได้แก่ ลายบัวคว่ำบัวหงาย ลายโค้งวง ลายขอ ผาสารท ลายชั้นดอก ลายชั้นแก้ว ลายขบวนช้าง ลายม้า ลายบัวคือ หรือลายพระเจ้า ๕ พระองค์ และลายนาคชาคิม ได้แสดงถึงความพยายามในการใช้ทักษะฝีมือ ความอดทนในการผลิตชิ้นงานด้วยความปราณีตสวยงาม และความงามของลวดลาย ผ้าทอไทลื้อนั้น ก็ได้แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น และอารยธรรม ความเจริญของกลุ่มชนไทลื้อที่ได้สืบทอดมรดก ทางวัฒนธรรมทางการทอผ้าได้เป็นอย่างดี ปัจจุบันด้วยสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้คนส่วนใหญ่นิยม ใส่เสื้อผ้าสมัยใหม่มากกว่าชุดประจำเผ่าของตนเองเพราะใส่สบายกว่า ส่วนชุดประจำเผ่าเหล่านั้นจะสวมใส่เฉพาะงานที่เป็นพิธีกรรมสำคัญเท่านั้น บ่งบอกถึงค่านิยมการแต่งกายที่เปลี่ยนไป ทำให้เยาวชนรุ่นใหม่ ไม่สนใจที่จะสืบทอดภูมิปัญญาด้านผ้าทอไทลื้อเนื่องจากเป็นงานที่ต้องใช้ความประณีตวิจิตร บรรจง มีกรรมวิธีในการผลิตที่ซับซ้อน ใช้ระยะเวลาในการทอที่ยาวนานกว่าจะได้ผ้าทอออกมาแต่ละผืน และคนส่วนใหญ่ คิดว่าผ้าทอไม่ลือนั่นล้าสมัย ไม่มีความหลากหลาย มีกระบวนการผลิตที่ยุ่งยาก ลำบากไม่สามารถนำไปสวมใส่ได้ ในทุกโอกาส

การทอผ้าของชาวไทลื้อเดิมทีจะใช้ด้ายซึ่งทำมาจากใยฝ้ายเท่านั้น เพราะทุกครัวเรือนจะปลูกฝ้ายไว้เพื่อใช้ในการทอเครื่องนุ่งห่มสำหรับสมาชิกในครอบครัว ซึ่งงานทอผ้าจะเริ่มต้นโดยการปลูกฝ้ายที่ไร่ของตนเอง ฝ้ายเป็นพืชล้มลุก แต่ละต้นให้ดอกจำนวนมากลักษณะของดอกเป็นปุยสีขาว และมีอีกพันธุ์หนึ่งดอกเป็นสีน้ำตาลอ่อนทางเหนือเรียกว่าฝ้ายตุ่น แต่จะปลูกไม่มากเหมือนกับฝ้ายขาว เมื่อดอกแก่จัดจะแตกเป็นปุยออกมามาดูชาวไปทั้งไร่อีกทั้งชาวไทลื้อนิยมปลูกปนไปกับพืชสวนครัวในบริเวณสวน เพื่อสะดวกในการดูแลและเก็บเกี่ยว แต่จะปลูกได้ในปริมาณจำกัด ทั้งนี้เนื่องจากการปลูกฝ้ายบริเวณสวนบ้านต้องปลูกปนไปกับพืชหลายชนิด พืชเหล่านี้จะแย่งอาหารกัน ทำให้ได้รับอาหารไม่เพียงพอ เจริญเติบโตไม่เต็มที่ ดินไม่ดี ฝ้ายไม่งาม และถูกรบกวนจากสัตว์เลื้อย เช่น หมู ไก่ ฯลฯ ทำให้ได้ผลผลิตน้อย ไม่เพียงพอต่อความต้องการ และการทอผ้าสมัยก่อนจะนิยมทอเพียง ๔ สี เท่านั้น คือ สีขาว สีตุ่น สีดำ และสีแดง จากนั้นได้มีวิวัฒนาการผลิตเพิ่มขึ้นโดยการสรรหาวัตถุดิบจากธรรมชาติมาเพิ่มสีสันทันเส้นด้าย โดยการย้อม เช่น สีเขียวได้มาจากใบไม้ สีอิฐได้มาจากดินโคลน สีน้ำตาลได้มาจากกาบมะพร้าว สีเหลืองได้มาจากขมิ้น ฯลฯ เนื่องจากด้ายประดิษฐ์จากห้องตลาดมีสีสันทันสวยงาม มีให้เลือกหลากหลาย มีความทนทาน และราคาไม่แพงมากนัก

ขั้นตอนการทอผ้า

๑. การคัดแยกสิ่งสกปรกออกจากปุยฝ้าย เพื่อไม่ให้มีเศษใบหรือสิ่งสกปรกติดมา และง่ายต่อการอัดฝ้าย

๒. การอัดฝ้าย ใช้บีบเมล็ดฝ้ายให้แตกและคัดแยกเปลือกและเมล็ดออกจากปุยฝ้ายเพื่อนำไปทำเป็นเส้นด้ายสำหรับทอผ้าต่อไป โดยนำเมล็ดฝ้ายป้อนเข้าทางด้านหนึ่ง ของแกนอัด หมุนคันอัดให้เมล็ดฝ้ายถูกบีบอัดให้แตกและให้ใยฝ้ายออกมาทางอีกด้านหนึ่ง

๓. การตีดฝ้าย การตีดฝ้าย เป็นการตีดใยฝ้ายให้แยกเป็นอิสระและขึ้นฟู โดยใช้อุปกรณ์ที่เรียกว่า "กงตีดฝ้าย" ฝ้ายที่ตีดจนขึ้นฟูแล้วจะเรียกว่าสำลี โดยนำปุยฝ้ายที่คัดแยกเมล็ดออกแล้วมาตีดโดยใช้ กงตีดฝ้าย กังยึงฝ้าย หรือกงแก้มฝ้าย ทำจากซี่ไม้ไผ่ เหลาให้ปลายเรียวทั้งสองข้าง ใช้เชือกผูกที่ปลายทั้งสองข้างเพื่อดัดซี่ไม้ให้โค้งเข้าหากันคล้ายกับคันธนู

๔. การทอ กว่งเป็นอุปกรณ์ในการเก็บเส้นด้ายโดยการนำฝ้ายที่ผ่านการตีอย่างละเอียดแล้วมาม้วนกับไม้มีลักษณะเป็นแท่งยาวประมาณ ๑ คืบ (๑ หาง/ปัด)

๕. การปั่น เป็นการปั่นฝ้ายให้เป็นเส้น

๖. การแปะไขว้ หรือ ไม้สามขา เป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับถักเปียเส้นด้ายโดยนำด้ายออกมาจากปั่น และมัดปลายด้ายทั้งสองด้าน นำด้ายที่เป็นวงกลมมาถักเปีย (ถักเปีย) เรียกว่าด้าย ๑ ใจ

๗. การทอผ้าฝ้าย ใช้สำหรับใส่ปอหรือใจฝ้ายไม่ให้พันกัน

๘. การปั่นฝ้าย โดยนำมาปั่นให้เป็นรูปวงกลมหรือวงรี

๙. เปียปั่น หรือ กวงปั่น การทอฝ้ายให้เป็นคู่เพื่อทำเส้นคือ และปั่นฝ้ายออกจากหลอดที่ทอเหลือ

๑๐. การทอผ้า

๑๑. การสานเส้น โดยหวีผูกหมูไม่ให้พันกันขณะที่ทอผ้า ซึ่งทำจากขนหมูป่ามัดด้วยหวายลงยารัดให้เหนียวแน่น

